

ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

Правно-исторически факултет

Катедра *История*

Сотир Иванов Иванов

редовен докторант по *Стара история и тракология*
в професионално направление 2.2 История и археология

***Социално-икономическа характеристика
на населението от Югозападна Тракия
(районите на Средна Струма и Средна Места),
от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр.***

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за придобиване на
образователната и научна степен *доктор*

Научен ръководител:

проф. Калин Порожанов, д-р, д.н.

Благоевград, 2018 г.

Увод

Предмет на дисертацията е представяне, изследване и систематизиране на исторически, епиграфски, нумизматични и археологически данни за политическото и социално-икономическо развитие на населението в Югозападна Тракия в долините на Средна Струма и Средна Места през късноелинистическата и римската епоха (от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр.). Събрани са всички известни ми исторически литературни извори и епиграфски паметници – известни и новооткрити; включен е нумизматичен материал от фондовете на музеите в региона – РИМ Кюстрендил, РИМ Благоевград, Археологически музей Сандански, Исторически музей Петрич и Общински исторически музей Гоце Делчев, като са включени както единични, така и колективни находки; ползвана е информация от археологическите проучвания на античния град Хераклея Синтика и неговия некропол, археологическите обекти при с. Дамяница и с. Поленица, Сандански и Гоце Делчев, както и теренните обходи на М. Домарадски в долините на Места и Струма, обходите на доц. д-р Л. Вагалински на територията на община Петрич. Основните цели, преследвани в дисертацията, са следните:

1. Да интегрира изучаването на античното монетосечене и циркулация в съответния археологически и исторически контекст.
2. На база на имитативното монетосечене да изследва редица исторически въпроси, свързани със заселването на келтско/варварско население в долините на Средна Струма и Средна Места.
3. Да се представи пълна картина на монетната циркулация като пряко отражение на социално-икономическия и политическия живот в долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр.
4. Да представи градските центрове, техните институции и магистратури в светлината на както на новооткритите, така и на вече публикуваните епиграфски паметници.
5. На базата на новите археологически данни да се допълни информацията за селищната мрежа в долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр.

6. Извършване на обстоен анализ на информацията, ексцерпирана от нумизматичния, епиграфски и археологически материал от долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр.

7. На базата на събрания, анализиран и обобщен нумизматичен, епиграфски и археологически материал да се извърши синтез, даващ на изследването приносен характер.

Изследването преминава през няколко етапа:

Чрез комплексното разглеждане на исторически, епиграфски и археологически данни се прави обстоен преглед на социално-икономическото развитие на региона от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. ;

Обстоен преглед на колективните монетни находки и монетни комплекси;

Характеристика на монетната циркулация и парично обръщение от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. в изследвания район.

Основните изследователски методи, които ползва авторът са:

- Общи методи: обобщение, аналогия, анализ и синтез.
- Частни методи: наблюдение, сравнение и описание.

Изследването е върху конкретен исторически, археологически, епиграфски и нумизматичен материал, които обхваща определена територия. Методите на работа и начините на представяне в голямата си част са предопределени от характера, вида и достъпа до материалите и публикациите. Обособени са два подрайона – долината на Средна Струма и нейните притоци между Кресненското и Рупелското дефиле и територията на Средна Места от Разложкото дефиле до съвременната гръцка граница. Изследванията, които се отнасят за други райони от Балканския полуостров, са използвани основно за информация и като база за сравнение.

Темата на това изследване е продиктувана от натрупването на нови археологически, епиграфски и нумизматични данни след 2007 г. за югозападните тракийски земи и конкретно за долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. Проучването на долините на Средна Струма и Средна Места и връзките между тях и долините на Марица и Вардар показва, че тези

територии представляват един икономически регион със сходни икономически ресурси и обща монетна циркулация.

Хронологическите рамки включват периода от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. обхваща политическото развитие на Македонската държава през ранния елинизъм и първите 70-80 години от Принципата. Периодът започва с римското проникване в земите на Балкански полуостров по време на I илирийска война, продължила от 229 до 228 г.пр. Хр. От този момент римските военно-политически и икономически интереси започват да оказват все по-голямо влияние върху външнополитическите стремежи на късноелинистическите владетели.

Римското налагане на Балканите преминава през няколко фази. С детронирването на династията на Антигонидите в Македония през 167 г.пр.Хр., римляните постигат първият си значим успех в завладяването на елинистическия свят.

След въстанието на Андриск е създадена провинция Македония, чиято североизточна граница е градската територия на Хераклея Синтика. Границите на провинция Македония често се променят. Още със създаването ѝ в нейните рамки са включени южноилирийските земи. През 146 г.пр.Хр. към провинция Македония е включена Елада, а през I в. пр.Хр. границата е преместена на север постепенно към Дунав, а на изток – към вътрешността на Балканския полуостров. Едва към принципата на Август започва ограничаването на провинциалния обхват. През 27 г.пр.Хр. е учредена провинция Ахая, 12 г.сл.Хр. Мизия, 45/46 г.сл.Хр. Тракия. Образуването на провинция Тракия през 45/46 г., при управлението на император Клавдий (41 – 54 г.), е естествена горна хронологическа граница на разглеждания период.

Териториалният обхват е ограничен до долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. Средна Струма обхваща района между Кресненското и Рупелското дефиле, разположената на изток Средна Места обхваща областта между Разложкото дефиле и съвременната гръцка граница. От политическа гледна точка долините на Средна Струма и Средна Места имат различна съдба през разглеждания исторически период от около 270 - 280 г. Тракийските племена в земите на Средна Струма – синти и меди запазват своята независимост до 340 г.пр.Хр., когато са завладени от Македонското царство.

От 168 г.пр.Хр. нататък долината на Средна Струма попада под римска власт, която запазва разнородното юридическо положение на местното население. Наличието

или липсата на граждански права, обявената „свобода“ на отделни общности, различната религиозна организация създават динамична, но устойчива среда, която се превръща както в проводник на римската политика, така и в буфер срещу вражески набези във вътрешността на провинция Македония.

Извори

Най-ранните сведения за синтите имат митографски характер. Омир в „Илиада“ и „Одисея“ (Hom. Il. 1.594 et schol. ad loc.; Od. 8.294 et schol. ad loc.), както и Евстатий Тесалоникийски свързват синтите с Хефест, а чрез Хефест с металодобива и металообработването (Eustath. ad Hom. Il. 1.292, 294.). За първи път синтите са засвидетелствани исторически от Тукидид (Thuc. 2.98; Thuc. 2.98.2). Страбон (Strabo 7 fr. 36), Аристотел в “De mirabilium auscultationes” (Arist. Mir. ausc. 841 a-b), Клавдий Елиан “De natura animalium” (Ael. NA 9.21), Стефан Византийски (Steph. Byz s. v. Σιντία), Педаний Диоскурид “De materia medica” (Dsc. 5.129) и Никандър (schol. Nicandr. 45) описват както долините на реките Стримон и Понтос (Струмешница), така и земите на синти и меди.

Тит Ливий споменава Хераклея Синтика (Liv. 26.25.3) във връзка с похода на Филип V срещу илирите от 211 г. пр. Хр., убийството на Деметрий (Liv. 40.24.5), военните рекрути по време на Третата македонска война (Liv. 42.51.7), неуспешните преговори с бастарните (Liv. 44.26.7-8), наказателната акция на Публий Назика (Liv. 44.46.1-2) и следвоенното уреждане на региона (Liv. 45.29.6), където информацията се допълва от Диодор (Diod. 31.8.8).

Клавдий Птолемей помества Тристолос (Τριστώλος), Паройкополис (Παροικόπολις/Παρθηκόπολις) и Хераклея Синтика (Ηρακλεία Σιντική) в Синтика (Ptol. 3.12.27), а Скотуса в Одомантика (Ptol. 3.12.26). Страбон споменава в един фрагмент от изгубената част на VII книга на „География“ градовете Калиполис, Ортополис, Филипополис и Гарескос, разположени в Парорбелия (Strabo 7 fr. 36). Вероятно Парорбелия е идентична със споменатата от Тит Ливий Парорея (Liv. 39.27.10, 42.51.5). Страбон (Strab. 7.7.4) и Тит Ливий (Liv. 42.51.5.) разглеждат река Стримон като източна граница на Антагонидите.

Плутарх (Plut. Alex. 9.1), Курций Руф (Curt. 9.6.20) и Полиен (Polyaen. 4.2.17) дават информация за завоевателната и урбанизационна политика на Филип II и

Александър III. Заселването на 20 000 автариати от Касандър е описано от Диодор Сицилийски (Diod. 20.19.1), Юстин (Just. 15.2.1-2) и Павел Орозий (Orosius 3.23.36-38).

Тит Ливий, Полибий и Страбон (Livy 45.18.3-7;29.5-11; Polyb. 36.17; Strabo 7.47.) дават информация за решенията на римския сенат за политическата структура на областта Синтика от 167 г.пр.Хр.

Апиан (App. Mith. 55), Тит Ливий (T. Liv. perioch. 83) и Евтропий (Eutrop. brev. 5.7.1) описват ситуацията в долината на Средна Струма по време на войната с Митридат VI Евпатор. В биографията на Сула, Плутарх описва медите като основни противници на римския военачалник (Plut. Sull. 23). В 51 книга на „Римска история“ на Дион Касий е отразена кампанията на проконсула на Македония Марк Лициний Крас срещу медите през 28 г.пр.Хр.(Cass Dio 51.25.4). Плиний Стари споменава както Хераклея Синтика, така и племената в долината на Стримон (Plin. 4.35; Plin. nat. hist. 4.40). Хераклея Синтика е отбелязана и в Певтингеровата карта (Tab. Peut. VIII). В епиграфските надписи откриваме поне седем споменавания на Хераклея Синтика (SEG 31.630; Dimitrova 2008, №36, fig. 32; SEG 50.690; Sharankov 2017, 15-38; AE 2002, 1293) и надгробни паметници на преторианци (CIL VI, 2654,2767, 33840; Durrig 1968, 241,п.6, 252.).

От съчинението на Хиерокъл „Синекдемос“ (Hier. Syn. 639.9.), съставено около 527/528 г., става ясно, че при император Юстиниан I Хераклея Стримнос (Ἡρακλεία Στρυμνός) била част от провинция Първа Македония.

Паройкополис/Партикополис се споменава в началото на II век от Флегон от Тралес в съчинението „Περὶ μακροβίων“ („За дълголетниците“ FHG III, 608-611). Партикополис е споменат и в епархийските списъци под формата Παθηκοπόλεως (Notitia 3, 268).

Античният град Скотуса (Σκοτούσσα) е описан от Страбон (Strabo 7 fr.36.), Плиний Стари (Plin. 4.35), Клавдий Птолемей (Ptol. 3.12.26) и Певтингеровата карта.

Главният град на медите Ямфорина е спомената у Тит Ливий (Liv. 26.25.8) във връзка с похода на Филип V срещу медите през 211 г. пр. Хр. Полибий (Polyb. 9.45.3.2) предава името на града като Форуна (Φόρουνα). Тит Ливий споменава и за друг град на медите – Петра (Liv. 40.22.12-14).

Полибий, Тит Ливий, Страбон, Стефан Византийски, Елий Херодиан посочват тракийския произход на медите (Polyb. 10.41.4; Liv. 26.25.4; 42.19.6; Strabo 7.5.7; Steph. Byz. s. v.; Hdn. Pr. cath. p. 142).

Полибий (Polyb. 23.8) и Тит Ливий (Liv. 39.35.4.) споменават бесите във връзка с похода на Филип V във вътрешността на Тракия през 183 г.пр.Хр. Тит Ливий (Liv. Per. 97.) отново конкретно споменава бесите във връзка с военна кампания на Марк Теренций Варон Лукул през 72 и 71 г.пр.Хр. Към загубения текст на Ливий възхождат няколко запазени кратки извлечения у Евтропий, Амиан Марцелин, Руфус Фестус, Йорданес, Флор, Орозий и Хиеронимус (Eutr. 6.10; Amm. Marc. 27.4.11; Fest. 9; Jord. Rom. 221; Flor. 1.39; Oros. 6.3.4; Hieron. Chr. p. 152).

Светоний (Suet. Aug. 3.2) дава информация за „голяма битка“ на пропретора на Македония Гай Октавий срещу бесите през 60 г.пр.Хр. и светилището на Дионис (Suet. Aug. 94.5). Бесите се споменават и по време гражданската война между Помпей и Цезар (Caes. Bell.Civ. 3.4;3.88-89). Бесите се появяват мимолетно и в разказа на Дион Касий за походите на проконсула на Македония Марк Лициний Крас в Тракия през 29 и 28 г. пр. Хр.(Cass. Dio 51.23-27). Дион Касий, Тацит, Антипатър и Флор пишат и за покоряването на бесите от Марк Лолий (Cass. Dio 55.30.3, 6; ac. Ann. 6.10.3;Flor. 4.12.17; Anth. Gr. 6.335.). В Плиний Стари и Страбон (Plin. 4.40; Strabo 7.5.12) откриваме информация за локализирането на бесите. Плиний изрично помества дигерите и бесите по левия бряг на Стримон и оттам чак до Нестос (Plin. 4.40). Клавдий Птолемей (Ptol. 3.11.6) разполага стратегия Бесика „над Медика“.

Плиний Стари (Plin.N.H. 4.40) локализира тракийските племена бризи, дигери, диобеси и карбилеси. Тукидид (Thuc. 7.27.1-2, 29.1-30.3) локализира в Родопите тракийското племе дии, а по долината на Стримон – тракийското племе дрои (Thuc. 2.101.3.). Тацит (Tac. Ann.3.38.) споменава диите заради участието им в бунта срещу Ройметалк от 21 г.пр.Хр.

Клавдий Птолемей дава най-ранните сведения за Никополис ад Нестум, който през късната античност се развива като епископско средище (Ptol. III,11,13; Socr., VII,11,13; Hierocl. Synecd., 635,1; Const. Porph. De them 49,20a; Not. Epics., I 57, VI 62, VII 57, VIII 62).

Историкогеографски преглед

Еспри-Мари Кузинери е може би първият изследовател, ангажирал се с историческата география на югозападните тракийски земи (Cousinery 1831). В своите научни обходи Кузинери достига до южните склонове на планината Беласица и локализира Хераклея Синтика в района на днешния град Сидирокастро. Французинът Теофил Дедеви-дю-Дезер в „Géographie Ancienne de la Macedoine“ (Desdevises-du-Dezert 1862, 389) предлага следните хипотези за долината на Средна Струма. Той смята, че основното население на региона са медите, но в тясна ивица по течението на реката от Св. Врач (дн. Сандански) до Демир Хисар (Валовища, дн. Сидирокастро) разполага тракийското племе синти. Авторът локализира Хераклея Синтика при с. Зервохори, Демирхисарско; Паройкополис/Партикополис при дн. с. Марикостиново; Петра в м. Кожух/Рупите, община Петрич.

Киперт (Kierpert 1899, XVI), Томашек (Tomaschek 1893, 59) и Оберхумер (Oberhummer 1927, 258.) поставят синтите и областта Синтика в източните и североизточните склонове на Беласица, по долното течение на р. Струмешница (Понтос), и десния бряг на Струма на юг до езерото Керкини. В своята интерпретация на историческата география на региона Киперт поставя областта Медика по Горна Струма, а медите не са споменати като племе (Kierpert 1905, XVII). Томашек, от друга страна, поставя медите на север от синтите в местностите Малешево и Пиянец, до Осоговската планина на север (Tomaschek 1893, 61).

По време на своята обиколка в Европейска Турция през 1844 г., В. И. Григорович описва редица археологически обекти в долините на реките Струма и Места (). В „Пътуване по България“, публикувано през 1888 г., К. Иречек определя Никополис ад Нестум като най-големият античен градски център в региона, макар че го локализира неправилно при съвременния гр. Гоце Делчев. Иречек обръща специално внимание и на монетосеченето на Никополис ад Нестум (Иречек 1974, 448).

В. Кънчов в „Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница“ описва средновековната история на град Мелник, старините в селата Белица, Крупник, Господинци, крепостите „Момина кула“ над град Гоце Делчев и над река Места, запазените крепостни стени на Никополис ад Нестум (Кънчов 1970, с.137). Р. Пердризе публикува нумизматична статия, свързана с монетите на Никополис ад Нестум (Perdrizet 1906, 217-233). К. Николов изследва археологическите ценности в района на селата

Господинци, Кремен, Ковачевица и Гърмен (Никополис ад Нестум). От Никополис ад Нестум са описани архитектурни фрагменти, монети, надпис и мозаечен под, открит в местността „Св. Неделя“ (Николов 1911, 155).

Първият български учен, който разглежда историята на югозападните тракийски земи е Йордан Иванов (Иванов 1906). В своите проучвания Караманджуков (Караманджуков 1919, 144), Б. Филов (Филов 1928/1929, 366-367), Д. Дечев (Дечев 1926, 161-162; Дечев 1935, 57; 1938, 286 и сл.; 1939, 190; 1940/41, 34-39; Дечев 1942, 56; 1950, 51-58; 1952, 40,46; 1953, 95), Ив. Велков (Велков 1932/34, 61-67; 1938, 448; 1940/1942, 280; 1950, 163), В. Миков (Миков 1927, 181-186; 1928/1929, 344; 1937, 207-213; 1938, 341-347; 1963, 154), Г. Михайлов (Михайлов 1967), В. Бешевлиев (Бешевлиев 1940, 37; 1945, 37 и сл.; 1952, 26.), В. Иванова-Мавродинова (Иванова 1926/1931, 277 и сл.; Мавродинова 1938/1939, 110-112.), Т. Герасимов (Герасимов 1934, 319; 1940/42, 285; 1946, 241,243; 1950, 321; 1952, 400; 1955, 603,606; 1962 а, 226; 1962 б, 89-96; 1962 в, 233; 1963, 261,263; 1964, 239-240; 1966, 222-225; 1967, 189.), И. Венедиков (Венедиков 1960), Христо Данов (Данов 1944; Данов 1968; Данов 1979.) и Теофил Иванов (Иванов и колектив 1960, 105-209) повече или по-малко са засегнали югозападните тракийски земи. Д. П. Димитров проучва надгробната релефна пластика в долината на Средна Струма, както и културните влияния, проникващи от юг и запад. Георги Михайлов събира, тълкува и датира всички известни до този момент епиграфските паметници (IGBulg. 1966).

Г. Кацаров споделя мнението на Киперт в изследванията си за антична Пеония и донякъде в картите към „Извори за старата история и география на Тракия и Македония“ (Кацаров 1921).

Фанула Папазоглу е един от най-значимите изследователи на римска Македония (Папазоглу 1957, 1988, 328-385). Дори днес този труд е най-задълбоченото изследване на римския урбанизъм в Македония. В нея земите на провинцията са поделени на области и градски територии, които са известни от античната историография от I – II век сл. Хр. Долината на Средна Струма е идентифицирана с областта Синтика, като за анонимния град под Сандански се приема името Паройкопол, а за този при с. Рупите, Петричко се изказва предположение, че това е Тристолос, познат от Клавдий Птолемей. В същото време Парорбелия, или поне съществена част от нея, заедно със споменатите от Страбон градове, авторът разполага на юг от Беласица. Тя разполага Калиполис в долината на р.Струмешница, Ортополис - при с.Рупите, Петричко, Филипополис - в района на с.Враня и с.Катунци, Мелнишко и Гарескос - при дн. Сандански. Долината на Средна

Струма е включена към Македония Прима. Според Фанула Папазоглу медите живеят извън границите на Петричката (Петричко-Санданската) котловина, което е подкрепено от факта, че известната Стратегия Медика принадлежи към градската територия на Пауталия и следва да се локализира към долината на Горна Струма.

Д. Дечев (Detschew 1954, 114-115) смята, че северната част от територията на медите, която обхваща Благоевградско и земите на Брегалница, оставала през цялата елинистическа епоха извън границите на Македония, и по-късно тази област образува стратегия Медика в провинция Тракия. Южната част от територията на медите, разположена в долината на Средна Струма между Кресненското и Рупелското дефиле, била трайно включена в състава на Македонското царство от времето на Филип II нататък. През 167 г.пр.Хр. този район влиза в Първа македонска област, а от 146 г.пр.Хр. в римска провинция Македония. Именно в тези територии Д. Дечев локализира и колониите основани от Филип II и Александър.

В резултат на ръководените от него през 1958 г. археологически проучвания в м. Рупите, Петричко Ат. Милчев твърди, без да навлиза в подробности, че откритият от него град е описаният от Тит Ливий главен град на медите Петра (Милчев 1960, 361-463).

На базата на антични извори, епиграфски, археологически и нумизматични свидетелства Б. Геров (Геров 1961, 159-214.) разполага в района на река Струмешница и по течението на Средна Струма на север от планината Беласица, спомената от Клавдий Птолемей област Орбелия, а от Страбон област Македонска Парорбелия. Авторът локализира известните в нея градове в следния ред: Калиполис – в долината на река Струмешница, Ортополис – при село Рупите, Петричко, Филипополис – в района на село Горно Спанчево, Мелнишко и Гареск – при град Сандански. Според Б. Геров районът на горното и средното течение на Струма се обитава от медите, които са покорени от римляните на два етапа – през 28–29 г. пр. Хр. за медите между Кресненското и Рупелското дефиле и през 45–46 г. сл. Хр. за медите по горното течение на Струма. Вторият етап съвпада със създаването на провинция Тракия. Като доказателства за това той привежда сведенията на Тукидид и данните за Стратегия Медика от Клавдий Птолемей, поставена от последния на границата между провинциите Тракия и Македония. Б. Геров допуска локализирано присъствие на синтите единствено по по-горното течение на р. Струмешница.

Археологическите проучвания дават тласък за цялостна интерпретация на историческите извори и география в контекста на вече локализираните конкретни археологически обекти. Никълъс Хамънд (Hammond 1972, Map 17, 196-197) прави анализ на изворите за историческата география на Македония. Въз основа на Певтингеровата карта Хераклея Синтика е локализирана в околностите на град Серес при с. Калон Кастрон (Каликастро), като племенната територия на синтите е поставена по долното течение на р. Струмешница, в Петричко. Според Хамънд, главният град на синтите не е Хераклея Синтика, а споменатия от Стефан Византийски град Синтия. Племенната територия на медите е поставена по средното и горното течение на р. Струма, с най-южна точка около съвременния град Сандански.

Пет години по-късно, през 1976 г., под редакцията на Я. Шашел и Георги Александров (Tabula Imperii Romani K 34, 1976) излиза атласът “Tabula Imperii Romani K 34”, посветен на Централните Балкани. В тази публикация, долината на Средна Струма е отнесена към провинция Македония, медите са поставени в долината на Горна Струма, а синтите не фигурират. Античните градове при Сандански и с. Рупите, Петричко са отбелязани, но антични топоними не са зададени. Хераклея Синтика и прилежащите и пътни станции са локализирани в околностите на Сидерокастро, а топонимите Орбелия и Керкине са отдадени съответно на планината Беласица и нейното южно подножие, в околностите на днешното езеро Керкини.

Д. Самсарис „Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την Αρχαιότητα“ (Σαμσαρις 1976) идентифицира Керкини с планината Славянка.

К. Йорданов (Йорданов 1978) разглежда военно-политическите отношения на медите с Македонското царство и Рим през епохата на късния елинизъм и налагането на римска власт в региона на Средна Струма.

В своите изследвания върху Тракия Ал. Фол (Фол 1972, 66; 1975, 75-77.) разглежда социално-икономическата и политическа история на населението в долините на Средна Струма и Средна Места, стратегиите Медике, Дросике и Бенике, градски центрове и поземлени отношения. В „Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н.е.“ Фол и Спиридонов () разполагат синтите по горното и средното течение на Струмешница, докато медите са поставени в долината на Средна Струма.

В последните години се публикуваха и други изследвания, в които се предлагат и нови решения относно топонимията, като тук можем да посочим тези на М. Царнт (Zahrnt

1996, 229-239), Г. Михайлов (Mihailov 1997, 401), В. Динчев (Динчев 2006, 87-95) и В. Нешева (Нешева 2006, 217-230).

Г. Митрев на базата на новооткрит епиграфски паметник локализира Хераклея Синтика/Стримонска в м. Кожух, близо до с. Рупите, община Петрич. Това позволява на автора да свърже долината на Средна Струма с античната област Синтика (Митрев 2002а, 527-533; 2002b, 189-195; Mitrev 2003, 263-272; Lepelley 2004, 224-226; Митрев 2005а, 121-126; 2005b, 181-187; Митрев, Иванов 2006, 73-80; Митрев 2012; Mitrev 2015, 5-17; Mitrev 2016, 183-188.).

Методи Манов (Манов 2004, 78-81; 2006, 220-226; 2008) прави опит да локализира известното от епиграфски паметници селище Петра / Петрада при с. Рупите. Според него Хераклея Синтика не би могла да се намира в долината на Средна Струма. Според Манов обектът в м. Кожух е възникнал като „тракийска крепост на медите“, която през годините на своето съществуване е била преименувана редица пъти: Форуна, Ямфорина, Петра, Александруполис, Хераклея и най-сетне отново Петра.

Николай Шаранков (Sharankov 2004, 198-200; 2016а, 341-342; 2016b, 57-74; 2017, 15-38) на базата на епиграфски паметници от ранната елинистическа епоха, времето на императорите Август и Тиберий и надписи от II в. сл.Хр. дава интересни насоки от икономическия и политическия живот на Хераклея Синтика от IV в.пр.Хр. до II сл. Хр. В своите изследвания на епиграфските паметници Мирена Славова се спира на етническото разнообразие в долината на Средна Струма .

Особено важни са изследванията на М. Домарадски (Домарадски 1984), Кабакчиев (Кабакчиев 1977) за келтското проникване и заселване на Балканския полуостров и конкретно в региона на югозападните тракийски земи.

В обобщаващите изследвания за елинистическия свят на Е. Уил (Will 1967), Г. Бенгстон (Бенгстон 1982) и М. Ростовцев (Rostovtzeff 1955-1956) има редица опорни точки за разработване на настоящата тема. Проучванията на М. Хатзополус (Hatzopoulos 1996, 2008), Гунарополу (Gounaropoulou, L., Hatzopoulos, M. 1985), Локуполу (Loukoroulou, L. 1987; Loukoroulou, L. 2004; Loukoroulou, L.D., Psoma, S.E. 2007; Loukoroulou, L. 2011), А. Дзанис (Zannis 2017; Zannis 2014) и П. Нигделис (Nigdelis, P. 2007) показват както демографската ситуация и развитието на институциите в Македония през епохата на Антигонидите, така и тяхното запазване и еволюция под римска власт. Оливер разглежда подробно градските конституции на македонските

общности (Oliver, J. H. 1963; Oliver, J. H. 1989). Историята на югозападните тракийски земи е цялостно анализирана в трудовете на П. Делев (Делев 2013; Делев 2012; Делев, П., Попов, Хр. 2002; Делев, П. 2002; Делев 1997) , Г. Митрев (Митрев 2002а, 527-533; 2002b, 189-195; Mitrev 2003, 263-272; Lepelley 2004, 224-226; Митрев 2005а, 121-126; 2005b, 181-187; Митрев, Иванов 2006, 73-80; Митрев 2012; Mitrev 2015, 5-17; Mitrev 2016, 183-188.) , М. Манов (Манов 2008) , Пл. Петков (Петков 2012). Международните конференции, посветени на Хераклея Синтика и Паройкополис/Партикополис потвърждават засиления интерес към античната история в долината на Средна Струма. Многобройни са и изследванията върху античната история на Средна Места. В свои изследвания Д. Ботева (Ботева 2007; Boteva 2007) и С. Петрова (Петрова 2011) свързват основаването на Никополис ад Нестум с дейността на Марк Антоний.

Културните традиции и икономически връзки в югозападните тракийски земи могат да се проследят на база на изследванията на А. Божкова (Божкова 2007) и С. Александрова (Александрова 2013; Alexandrova 2015, 144-156.), които са съсредоточени върху производство на битова керамика и нейното разпространение. Научното проучване на занаятчийското производство и изкуство в долината на Средна Струма през античността е не по-малко важен извор за социално-икономическото развитие на региона (Cholakov 2015, 126-143; Nankov 2015, 270-279; Koleva 2015, 280-291; Milcheva 2015, 292-303; Petrova 2017, 152-169; Nankov 2017, 170-185; Milcheva 2017, 191-218.).

През 1967 г. Ал. Димитрова-Милчева започва редовни археологически проучвания в гр.Сандански (Димитрова-Милчева 1971, 14-15; 1980, 19-22). В резултат на археологическите проучвания са разкрити основите на обширна базилика и граждански постройки от няколко исторически епохи. В края на 70-те години в региона работи и Г. Кузманов (Кузманов 1978а, 13-21; 1978б, 94.). Първоначално той проучва късноантичния некропол в района на град Сандански, а през 1977 г. проучва късноантичния некропол, разположен близо до с. Рибново. В последните тридесет години археологическите проучвания в град Сандански са свързани с дейността на В. Петков (Петков 2008, 369-372; Петков, Петрова 2012, 307-308; Петков 2013, 307-308; Петков 2014, 377-378. Петков 2015, 474-478; Петков, Цонева 2016, 505-511; Петков, Цонева 2016, 304-307.) и С. Петрова (Петрова 2008, 373-377).

От 1974 до 1979 г. Илия Кулов и М. Домарадски провеждат теренни обхождания и сондажни разкопки по левия бряг на Места (Домарадски, Кулов 1977, 34-35; 1978, 55; 1979, Домарадски, Кулов, Маринова 109-110.).

През 80-те и 90-те години на XX в., в продължение на няколко археологически сезона които Ю. Божинова (Божинова, Ю. 1987, 88,89) и веднъж Д. Топтанов (Топтанов, Д., Данаилова, К. 1996.) провеждат археологически разкопки на двата западни некропола на Хераклея Синтика – в м. Метлата и в м. Червените скали.

От 2007 г. до днес археологическите проучвания на античния град Хераклея Синтика се ръководят от Л. Вагалински (Вагалински 2008, 2009, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017).

Проучванията на археологическите обекти от античната епоха в долината на Средна Места започват в края на XIX век, като първите публикации се появяват в началото на XX век (Кънчов 1895, 228-231; Николов 1911, 155-177.). В. Миков поставя началото с археологическото проучване на гробните комплекси в землищата на селата Хаджидимово, Дъбница, Ковачевица, Скребатно и Рибново (Миков, 1925, 181-186; 1937, 207-213; 1950, 146-156).

През 50-те години на XX век започват системните археологически проучвания по долината на Средна Места. Проучени са погребалните практики от късножелязната епоха в землището на село Плетена (Георгиева-Казанджиева 1965, 129-168.).

През 1974 г. започват системни археологически проучвания на тракийския некропол Кочан-Сатовча (Гергова, Ангелкова 1975, 40-41; Гергова, Кулов 1977, 43-45; 1979, 51-52; Гергова 1980, 32-33; Гергова, Кулов 1982, 33-34.). През следващите години проучванията продължават от екип под ръководството на М. Домарадски (Домарадски 1980, 28-31).

Археологическото проучване в Копривлен (Копривлен 2002), Бабяк (Тонкова, Гоцев 2007) и Никополис ад Нестум (Ваклинова, Комитова 2017, 308-310; Ваклинова, Комитова 2016, 515-518; Ваклинова, Комитова 2015, 468-470; Ваклинова, Комитова 2013, 311-313; Комитова 2008, 367-369; 2012, 308.) разширяват знанията за античната история и материална култура в долината на Средна Места.

Важни показатели за икономическото развитие на териториите в долините на Средна Струма и Средна Места имат степента на монетаризация и динамиката на монетната циркулация в периода от края на III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. Проблемът за монетосеченето на Филип V е разгледано подробно от Х. Геблер (Gaebler 1935), Алфред Мамрот (Mamroth 1930, 1935), Кристоф Бьорингер (Boeringer 1972).

Елинистическото монетосечене и циркулация са разгледани от Бъркли Хед (Head 1911), Моркхолм (Morkholm, O. 1991). Значителен анализ за монетната циркулация в периода III в. пр. Хр. до средата на I в. сл.Хр. се съдържа в проучванията на Й. Турацоглу (Touratsoglou, I. 1993), Люис (Lewis 1962), Прайс (Price, J. M. 1974) и М. Крофорд (Crawford, M. H. 1974; 1985). Кауремпанас изследва варварските имитации на елинистическите монети на Тесалоника от територията на България (Kourempanas, Th. 2010), а Кремиди-Сицилиану (Kremydi-Sicilianou, S. 2002, 63–84; 2007, 91–100) проучва монетарната политика на Антигонидите и монетните комплекси, съдържащи монети на Филипи от типа „Виктория Августа/Три бойни знамена“. Контрамаркираните монети са класифицирани по трудовете на Хоугего (Howgego, C. J. 1985), Мартини (Martini, R. 2002; Martini 2003; Martini, R. – E. Paunov 2004) и каталога RPC (RPC I = A. M. Burnett, M. Amandry, P. P. Ripollès 2008). От българските автори проучванията започват от Никола Мушмов (Мушмов 1912) а известията на Т. Герасимов (Герасимов, Т. 1934; 1946; 1955; 1962; 1963; 1964) за колективните монетни находки дават възможност за интерпретация на политическите събития и анализ на монетната циркулация. Й. Юркова (Юркова 1981), Д. Драганов (Драганов 2000, 2001) изследва монетосеченето на македонските царе. И. Прокопов изследва циркулацията на сребърни и бронзови монети в югозападните тракийски земи, монетосеченето на Тасос и македонските области, варварските имитации на македонски монети (Прокопов 1985, 3-11; Прокопов 1986, 5-20; Прокопов 1986А, 6-10; Prokorov 1986, 89-93; 1989, 89-93; 1997, 369-377; Прокопов 1991, 64-77; 1998, 357-360; Домарадски и др. 1999, 31-34; Прокопов 2002, 249-260; 2005, 67-73; Prokorov 2006a; Prokorov 2006b; Prokorov 2009a.; Prokorov, I. et al. 2009b, 247-253; Prokorov 2012; Prokorov 2015, 232-240; Prokorov 2016.). Е. Паунов изследва бронзовото монетосечене на Хераклея Синтика (Paunov 2015, 228-237). Сотир Иванов и Светослава Филипова публикуват нумизматичният комплекс от Хераклея Синтика (Ivanov, Filipova 2015, 168-227). Особено важна за анализиране на монетната циркулация е поредицата Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria, която включва в научно обръщение монетите от фондовете на разположените в региона музеи, както и всички регистрирани монети с произход от югозападните български земи .

Глава I. Географски преглед. Граници, Териториален обхват и физикогеографски характеристики.

Териториалният обхват на проучването включва югозападните тракийски земи – районите на Средна Струма и Средна Места. Долината на Средна Струма и

заобикалящите я планини между Рупелското дефиле на юг и Кресненското дефиле на север е разположена в югозападния край на Република България, като на запад граничи с бивша югославска република Македония, а на юг – с Република Гърция. Тя включва естествено обособената територия по долините на двете реки Средна Струма и Струмешница с дължина около 55 - 60 километра, ширина до 13 километра и средна надморска височина 150 - 200 м. Благодарение на това, въпреки планинския си характер, тези земи са отворени за миграции, политически, икономически и културни влияния както от Северна Гърция, така и от Горна Струма. В определени периоди не по-малко важни са били и връзките с долините на реките Вардар и Места. От юг на север са разположени последователно общините Петрич, Сандански, Струмяни и Кресна с обща площ 2348,256 км².

Районът на Средна Струма е предимно планински. Включва части от следните планини: Пирин (заедно с най-високия връх Вихрен – 2914 м.), Малешевска планина с максимална височина 1748 м., Огражден с най-висока точка връх Билска чука - 1644 м., Славянка с най-висок връх Гоцев връх с височина 2212 м. и Беласица с най-висок връх Радомир с височина 2029 м.

Територията на Средна Места е сравнително изолирана. Обхваща Неврокопското поле, което представлява ясно изразена котловина. На изток тя е ограничена от Дъбрашки рид и западните склонове на Родопите, а на запад от Южен Пирин. На юг долината на Средна Места навлиза в пролом, който отделя Родопите от Боздаг (Фалакро), а на север е разположен пролома Момина клисура. Неврокопското поле е тясно и равно, с дължина около 30 километра от север-северозапад на юг-югоизток, ширината е около 6 километра, средната надморска височина на котловинното дъно е около 530 м.

Освен че е с около 2,5 пъти по-малка площ от долината на Средна Струма, Средна Места е и по-малко натоварен път на север към река Дунав и вътрешността на Балканския полуостров. Основната комуникационна връзка между Струма и Места преминава през прохода Предела, който е с надморска височина 1140 м.

Глава II. Политическа и военна история на ранния елинизъм в региона от 323 до 148 г. пр. Хр. – исторически преглед.

В тази глава е разгледана политическата и военна история на Македония след смъртта на Александър III. Касандър успява да се възкачи на престола в Македония и провежда активна външна и вътрешна политика. След неговата смърт в продължение на около 20 години се редуват келтски нашествия, междуособици при възкачването и управлението на Деметрий Полиоркет (294 - 287 г.пр.Хр.), Пир (287 - 284, 273 - 272 г.пр.Хр.), Лизимах (285-281 г.пр.Хр.), Птолемея Керавън (281 - 279 г.пр.Хр.), Мелеагър, Антипатър Етесий и Состен. Стабилизацията и укрепването на Македонската държава се свързват с Антигон II Гонат (277 - 239 г.пр.Хр.).

Управлението на последните Антигониди е свързано както с активна външна политика, така и с вътрешни реформи, които се отразяват на политическото и социално-икономическо развитие в долината на Средна Струма. По същество тези реформи са свързани с продължаване на процеса на урбанизация и райониране, започнат с управлението на Филип II.

С детронирането на династията на Антигонидите през 167 г.пр.Хр., римляните до голяма степен запазват административната структура на Македония и съответно селищната мрежа и административна организация в долината на Средна Струма.

След въстанието на Андриск е създадена провинция Македония, чиято североизточна граница е градската територия на Хераклея Синтика.

Глава III. Писмени извори и епиграфски паметници за социално-икономическата характеристика на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр. Хр. до средата на I в.сл.Хр.

Античните извори, част от епиграфските паметници, резултатите от археологическите разкопки (особено на античния град Хераклея Синтика) показват елинизацията и, в някаква степен, урбанизацията в долината на Средна Струма през периода от края на III в.пр.Хр. до средата на I в.сл.Хр. Тези процеси са по-силно изразени в южната част на долината. Това гръцко политическо наследство и стил на живот, наложени от Македонското царство, имиграцията от гръцките селища по егейското крайбрежие и Мала Азия, се наслагват върху местните традиции и създават онова културно разнообразие, която римляните заварват през 168 г.пр.Хр. – специфична

тракийска ономастична мрежа, съчетана с типични гръцки антропоними особено в по-южната част на долината, заети гръцки иконографски модели и теоними, под чиято повърхност често са скрити местни божества. Макар че в тезиса са използвани и епиграфски данни от по-късно време, безспорно можем да установим както неподправени местни, така и хибридни елинистически признаци, по които да постулираме разнообразието на местната култура още от края на III в. пр. Хр. до 168 г. пр. Хр. Множеството бракове между лица, които носят тракийски, гръцки или малоазийски имена и имената на децата ги свързват с различна културна среда, са добър показател за това културно разнообразие.

Римската политическа и икономическа власт в долината на Средна Струма води до проникване на нови религиозни и социални влияния сред местните селски и градски общности. Латинският език е представен изключително ограничено. В областта не се заселват римски колонисти, но се рекрутират легионери и се заселват местни ветерани след *missio honesta*. Латинските надписи на легионери, произхождащи от Хераклея Синтика показват, че долината на Средна Струма служи за рекрутиране на войници още през първата половина на първи век. Това без съмнение говори достатъчно както за демографския ресурс на региона, така и евентуално за първи стъпки на романизация. Всъщност на територията на съвременна България това е най-ранният рекрутен център на римската армия.

Сложната социална стратификация и културни различия на градските и селските общности намира своето езиково отражение в именната система и езиковите особености на епиграфските паметници от областта. Наблюдават се римски имена в системата от традиционни тракийски, гръцки и малоазийски лични имена, като могат да се идентифицират различни степени на римско влияние. Въпреки това, гръцкият характер на епиграфската практика в долината на Средна Струма се запазва, като гръцкият е езикът и на градските администрации. Гръцките надписи от изследваната област показват различни и специфични равнища на грамотност в зависимост от образоваността както на хората, които поръчват надписа, така и на този, който го изпълнява.

Македонската царска политика, насочена към основаването на градове е най-големия феномен на елинистическия свят. Всеки полис има свое правителство, т.е набор от политически институции, обслужвани от гражданите, които са отговорни за политическите решения и изпълнението на правния ред. Типът конституция често е еднакъв за полисите от един регион. При основаването на новите градове македонските

владетели предпочитат да налагат демократични принципи на управление. Всички градове имат магистрати, съвет и народно събрание. Наблюдават се и редица локални специфики в наименованието на магистратите, тяхната численост и др. В регионално ниво е сходен начинът на изграждане на градските стени или храмове, монетната циркулация, диалектът, именната система и т.н. Именно на регионален принцип се организират и федерациите, въпреки че на този етап нямаме податки за подобен тип политическа организация в долините на Средна Струма и Средна Места.

Създаването на полиси във вътрешността на Балканския полуостров, между долините на реките Средна Струма и Средна Места е в интерес на градовете, които се намират под прекия или косвен контрол на царете, защото запазвайки тези традиции, те постигат автономен статут. В района на Долна Струма, както вероятно и в долината на Средна Струма, се създават мрежи от все по-независими градове (симполития). Това е в интерес и на новите гръцки и македонски заселници, които в новите земи имат достъп до социална структура, която е сходна с тази в родината им. Вероятно този процес е в полза на синтите, които по този начин получават икономическа независимост от династичните родове и аристокрацията като цяло. Споменаването на „свободните“ траки от Хераклея в навечерието на Третата македонска война (171-168 г.пр.Хр.) може да означава и по-големи права за местната общност. Например – отказ от страна на македонския цар да поддържа гранизони в крепостите и градовете в долината на Средна Струма, намаляване на определени данъци и др. Както и в по-късния римски вариант можем да предположим, че „свободата“ на синтите не е означавала независимост. Забележително в случая е това, че градските политически и социални институции, както и обществения живот се изграждат по гръцки класически модел. Възприемането на елементи от елинистическата култура в никакъв случай не трябва да се разглежда като загуба на тракийска идентичност от страна на синтите. Тракийската култура и приемственост се оказват изключително устойчиви, като се наблюдават дори и в късната римска и антична традиция.

След 168 г.пр.Хр. римската администрация продължава политическата и икономическа традиция на македонските царе в долината на Средна Струма. За разлика от македонските царе, Римската република разчита на приятелски настроената към нея олигархия. Свидетели сме на полисно самоуправление на вътрешните дела и миграционни движения на елинизирано население.

Глава IV. Археологически данни.

В тази глава са разгледани резултатите от експедициите на М. Домарадски в долината на Места и Средна Струма, археологическите проучвания на античния град под съвременния Сандански, Никополис ад Нестум. С основополагащо значение за античната история на региона са археологическите проучвания на най-значителният градски център в долината на Средна Струма - Хераклея Синтика в м. Кожух. Те започват с археологическите разкопки на Ат. Милчев, продължават с проучване на некропола от Г. Кузманов, Ю. Божинова и Д. Топтанов.

През 2007 г. Л. Вагалински започва редовни археологически проучвания на два обекта: обект 1 - крепостна стена и обект 2 - занаятчийско-жилищен квартал. Крепостната стена е с дебелина 2,10 м., субструкцията е дълбока до 0,50 м., а суперструкцията е запазена до 1,80 м. височина. Защитната стена е изградена след първи век и преди 257 г. Обект 2 – занаятчийско жилищния квартал е на мястото, където проф. Милчев провежда разкопки през 1958 г. Културният пласт и на двата обекта е дебел около 3,50 м. Регистрирани са четири жилищни периода, впоследствие прецизирани и увеличени до пет. Първият приключва след 14 г.сл.Хр., вторият приключва след 270 г.сл.Хр., третият след опожаряване между 313 и 355 г., четвъртият приключва след земетресение след 388 или 402 г., горната граница на петият период достига до управлението на Лъв I Тракиец (457-474 г.).

С най-ранният период от съществуването на града е свързана разкритата елинистическа сграда издигната през втората половина на IV в.пр.Хр. и унищожена в края на IV в.пр.Хр. Постройката е издигната върху материкова скала, днес са запазени първите три реда квадри.

През 2016 и 2017 г. екипът на Л. Вагалински прави и теренни обходи на територията на община Петрич.

Глава V. Монетна циркулация.

В Глава V - Монетна циркулация е разгледано преминаването на монетната система на Средна Струма (като част от провинция Македония) и Средна Места (като част от Тракия) от елинистическа към римска монетна система. Този процес отнема дълъг период от време като крайната цел е постигната едва по времето на Август.

Римското завладяване на Македония води до политически и икономически промени, както и до сътресения в монетната циркулация. Обръщението на сребърни

монети не е засегнато, докато при бронзовите монети се наблюдава сериозен дефицит в продължение на около 150 години. След 146 г.пр.Хр. дейността на монетарниците в Тесалоника и Амфиполис са силно редуцирани. Ограниченото бронзово монетосечене и нуждата от пари за дребни ежедневни плащания водят до появата на подражания на бронзови монети, включително и появата на нискоминални оловни монети. В долините на Средна Струма и Средна Места са разпространени имитации от Боголин, Корница, Абланица, Г. Делчев, Ласкарево, Градешница, Кочериново и от Хераклея Синтика в м. Кожух.

Хронологически се разграничават две групи имитации: първите циркулират в периода от средата на II в.пр.Хр. до края на I в.пр.Хр., вторите – от средата на I в.пр.Хр. до управлението на император Тиберий. Двете групи имитации се различават и по географския си ареал на разпространение. Преобладаващата част от първата група имитативни монетосечения са локализирани по средното течение на Места, докато вторите са разпространени преобладаващо в долината на Средна Струма. Много е вероятно тези имитативни монетосечения да са свързани с конкретни етнически групи, обвързани с македонските и римски политически интереси в граничната зона с Тракия. В края на периода се наблюдава нормализация на икономическия живот, която е резултат от монетната реформа на император Август.

Преминаването от тетрадрахми на денарии е плавно и постепенно. В края на II и началото на I в.пр.Хр. тетрадрахми от монетарници под римска власт в Македония навлизат на север във вътрешността на Тракия. Тетрадрахмите са по атически стандарт, наложен от времето на Александър III като международна валута в Източното Средиземноморие. Долините на Средна Струма и Средна Места са една от важните контактни зони в тази циркулация. В резултат на търговски обмен, плащания на наемници или плащания към местни васали.

В началото на 50-те години на I в.пр.Хр., особено след победата на Митридат VI Евпатор и политическите промени в Римската република ситуацията на северната граница на Македония и нейните тракийски съседи се променя. В края на 50-те и началото на 40-те години на I в.пр.Хр. започват Гражданските войни и дефицитът на бронзови монети в монетната циркулация се задълбочава. Като резултат се появяват много местни имитации.

Бронзовите монети в циркулация от края III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр. са предимно македонски. Към изключенията могат да бъдат включени монети на Еритрея от III-II в. пр. Хр., Тесалийската лига (196-27 в. пр. Хр.), Рескупорис и Котис от 48-43/42 г. пр. Хр., Реметалк I от 11-12 г. сл. Хр., имитации на македонски автономни монети от 150-50 г. пр. Хр. и имитации на Филипи, които циркулират до средата на I в. сл. Хр. Преобладават емисиите на трите главни полиса – Тесалоника, Амфиполис и Пела. Те надхвърлят по абсолютен и относителен брой и процент както емисиите с името на македонците, така и тези на различните административни области. Бронзовите монети на Филип V и Персей са относително редки.

Бронзовите монети на македонските царе от IV и III в. пр. Хр. (Касандър, Антигон II Гонат) продължават да са в обръщение до средата на II в. пр. Хр. Царските емисии на Филип V и Персей са в циркулация до катастрофата при Пидна и за кратко време след това. Емисиите на трите основни града на Македония – Тесалоника, Амфиполис и Пела се запазват в монетната циркулация до пълното им износване. Масовото присъствие на елинистически бронзови монети показва ефективното функциониране на динамичен и съществен като обем местен пазар. Превръщането на Македония от доминираща политическа сила в провинция е от решаващо значение за бронзовото монетосечение. Градовете и административните области престават да сечат монети. До времето на Август единственото монетосечене е това, което се извършва по повод годишнини или частни поводи. Без съмнение тази ситуация поражда дефицит на бронзови монети, който настъпва след налагането на римската власт и продължава до реорганизирането на монетосеченето в региона от Август.

Имитативните монети сочат последния период на местна автономия както в политически, така и в икономически/нумизматичен аспект. Тази местна автономия изчезва след гражданската война между Марк Антоний и Октавиан. В монетната циркулация оказва влияние и междинният период между 31/30 и 20/15 г. пр. Хр., който се характеризира с политическа несигурност и чести вълнения.

В рамките на новата имперска политика на Август след 23 г. пр. Хр. в Македония и Югозападна Тракия настъпват промени. Денарият се превръща в символ на господството и един от основните инструменти за романизацията на местните общности в долините на Средна Струма и Средна Места.

През първата половина I век в монетната циркулация по долината на Средна Струма се появяват контрамаркирани монети. Контрамарка НРАК се появява върху реверса на монети на град Филипи от типа „Глава над./Двама жреци с впряг волове над.“, като личи стремеж да се постави в свободното поле, под или над композицията на двамата жреци с двойка волове. Контрамарка НРАК се забелязва и върху реверса на бронзова монета на Тиберий от колективната находка от с. Ласкарево, община Сандански. Можем да предположим, че тези контрамарки са свързани именно с Хераклея Синтика, разположена в м. Кожух, община Петрич. Вероятно градската управа компенсира липсата на собствено монетосечене чрез контрамаркиране върху монети на други градове, за което е получила съответното разрешение на римските власти. В един по-късен период (около 110/115-130 г., след хронологическите рамки на настоящото изследване) Хераклея Синтика дори получава възможността да реализира свое собствено монетосечене.

На територията на Средна Струма в монетната циркулация се срещат и монети с легионерските контрамарки. Те са поставяни върху износени монети, за да потвърдят тяхната номинална стойност и употреба в легионерските лагери. След като тези монети са признати за валидни в града или лагера на легиона, тогава ние трудно можем да ги разграничим като функция от истинските монети. Монетите с мизийски тип легионерски контрамарки са разпространени основно в района на Дунавския лимес между военните лагери в Рациария и Нове, но постепенно проникват и във вътрешността на Тракия. В конкретният случай регистрираме тяхното присъствие в района на Хераклея Синтика, която се намира в провинция Македония. Контрамаркираните монети дават информация за придвижването и разположението на римските военни части. Те са илюстрация за икономическата важност на армията за градовете, до които е в близост, както и за местните икономики като цяло.

Чрез анализ и интерпретация става ясно, че римските монети играят решаваща роля в регионалната и местната икономика. Те интегрират местния пазар и финансов механизъм в рамките на обща добре структурирана парична система. Нейната устойчивост позволява римският денарий да се запази като единственото средство за заплащане от времето на Август до III век.

Заклучение

Градовете в долината на Средна Струма - Синтия/Хераклея Синтика (*Σιντία, Ηράκλεια, Heraclea Sintica*) и Тристолос (*Τρίστολος*) в Синтика; Александрополис (*Ἀλεξανδρόπολις*) в Медика; Гарескос (*Γαρησκός*), Калиполис (*Καλλίπολις*), Ортополис (*Ὀρθόπολις*) и Филипополис (*Φιλιππούπολις*) в Орбелия, както и вероятно Бине (*Βῖναι, Βίνη*) в долината на Понтос, са създадени в резултат на целенасочената политика на Филип II (359 - 336 г.пр.Хр.) и неговите наследници, които разделят Македония на самоуправляващи се градове и административни области, наречени етне (*ἔθνη*). При така формираната административна структура в рамките на полиса влизат гражданските организации на демоса или филите. Полисите в долината на Средна Струма влизат в административната област (*ἔθνος*) Парорея. За съжаление знаем твърде малко за *arhegoi* на отделните области, както и за техните събрания. Вероятно областите имат някаква степен на финансова автономия и политическа идентификация.

При създаването на градовете в долината на Средна Струма важна роля играло и заселването на гръцко и македонско население по времето на Филип II и Александър III, илири - автариати по времето на Касандър и вероятно бастарни при управлението на Филип V и Персей. Създаването на градове със „смесено население“ (*συμμείκτους δὲ κατοικήσας*) преследвало няколко цели – повишаване на демографския и икономически потенциал на селището, гарантиране на лоялност към царската власт и постигане на военно-стратегически цели в долината на Средна Струма. Този регион, известен в изворите още като Синтике, е североизточна граница на създадената от македонските царе административна област Парорея (Парастримония, Първа меридя). Парорея е разположена на изток от планината Бертискос, а на запад достига до равнините на Филипи.

Военните реформи на Филип II често са разглеждани в сферата на военната тактика и стратегия, но те имат огромни последствия за социалната, икономическата и политическата област. Основната разлика между македонската и класическата гръцка фаланга се състои в това, че Филип II привилигиrowa офанзивното въоръжение за сметка на защитното. Новото въоръжение е по-евтино, съответно позволява въоръжаване на по-голям брой поданици и обезпечава не само тяхното участие в армията, но и в политическия живот на царството. В резултат на промените македонската тежка пехота нараства до 30 000 души. Едва ли можем да бъдем прецизни при определяне на дори

приблизителни цифри или проценти, но част от тази пехота или помощни военни части се рекрутират на територията на Средна Струма.

По времето на Филип II и Александър III техните поданици добиват политически права, които до този момент са запазени за царя и неговото най-близко обкръжение. Оттук и силната привързаност към Филип II и неговите наследници. Народното събрание заседава на редовни сесии, вероятно два пъти годишно, при откриване на сезона за военни кампании през март и при затварянето на Дион през октомври, както и с извънредни сесии, свиквани всеки път, когато царят сметне за необходимо.

Осигуряването на политическа автономия в рамките на новоосновените градове в Синтика и Орбелия (Парорбелия), обвързването на участието в армията с участие в политическия живот (регионален или общодържавен) променят социалната структура и икономическия потенциал на тракийските общности в долината на Средна Струма. По аналогия с македонските градски декрети на юг от Беласица, можем да приемем, че гражданските институции в Хераклея Синтика, Тристолос, Александрополис, Гарескос, Калиполис, Ортополис и Филипополис са развити сравнително бързо. Вероятно още в края на IV в. пр. Хр. те имат собствени магистрати, институции и приходи. В този аспект развитието на югозападните тракийски земи и конкретно долината на Средна Струма се различава рязко от ситуацията в Лизимахова Тракия. Икономическата и социална диференциация на общинниците в Тракия е ограничена, като това влияе негативно на възникването и развитието на търговско-занаятчийска прослойка и на свързаните с нея градски общини. За разлика от Тракия, урбанизацията в долината на Средна Струма позволява на градското население да участва в преразпределението на добавения продукт.

Неясно остава положението на населението в планинските райони – Беласица, Огражден, Малешевска планина, Влахина, Южен Пирин, Славянка и Сенгелска планина. Това население не присъства в писмените извори и ние не знаем дали запазва племенната си организация или под формата на села влиза в градската територия на някои от градовете в района. За съжаление има много малко или никаква информация за организацията на селата. Възможен е и трети вариант – изграждане на самоуправляващо се обединение от села (симполития), което има своите институции и магистрати, като вторите не са постоянни.

След силният завоевателен и колонизационен импулс при управлението на Филип II, Касандър (316 - 297 г.пр.Хр.) е владетелят, който възстановява демографския и военен потенциал в долината на Средна Струма. Вероятно през 310 г.пр.Хр. Касандър заселва около 20 000 автариати в района на планината Орбелос, която най-често се идентифицира с Беласица. Допълнително доказателство в тази насока ни носи и надгробната плоча на Бадес, син на Зоил, който може да е от гръцки или илирийски произход. След смъртта на Касандър в продължение на около 20 години се редуват келтски нашествия, междуособици при възкачването и управлението на Деметрий Полиоркет (294 - 287 г.пр.Хр.), Пир (287 - 284, 273 - 272 г.пр.Хр.) и Птолемей Керавън (281 - 279 г.пр.Хр.).

Долината на Средна Струма не е пряко засегната от сражения на келтските нашествия с македонската армия, но вероятно е подложена на грабителски набези. Археологическите проучвания на Хераклея Синтика показват опожарявания в края на IV в.пр.Хр. и през втората половина на III в.пр.Хр., които могат да бъдат свързани както с келтски нашествия, така и с набези на разположените на север тракийски племена. Освен това, през 288/287 г.пр.Хр., Лизимах окупира северната част на Македония и опожаряването на Хераклея Синтика може да е свързано с действията на тракийския цар. След като най-големият градски център в региона е засегнат, можем да предположим, че опустошенията засягат и по-малките градски и селски средища по пътя на нашествията. Стабилизацията и укрепването на Македония се свързват с Антигон II Гонат (277 - 239 г.пр.Хр.).

Вътрешнополитическата криза и външнополитическият натиск принуждават македонските владетели да търсят вътрешни съюзници и подкрепа, каквато намират в градските общини. Вероятно това е причината за последователната царска политика на разделянето на Македония на административни райони и самоуправляващи се градове, всеки със своята градска територия. Владетелският контрол обикновено не е пряк, но има огромни последици върху вътрешната политика на градовете.

През Ранния елинистически период от 323 до 146 г.пр.Хр. демокрацията е предпочитаният тип градска конституция, докато тиранията и олигархията често са отхвърляни от елинистическите владетели. Политическите институции на Хераклея Синтика и Паройкополис/Партикополис са подобни на институциите на класическите елински полиси: Народно събрание (*δημος*), Съвет (*βουλη*), Съд и магистрати

αρχοντες или *πολιταρχουντες*, като последните управлявали съвместно и колегиално. Макар и основан през римската епоха, Нейне също демонстрира запазване на традиционните за Средна Струма демократични принципи, като това е особено отчетливо в надписа за строеж на храм от народа на Нейне от 77 г. (*Νεινηνων ὁ δῆμος*) .

Важна особеност на елинистическата структура на управление е второстепенната позиция на еклесията спрямо булето. По всяка вероятност повечето решения на булето са гласувани в еклесията чрез вдигане на ръка, вместо чрез броене на бюлетини .

Политическото развитие на населението в долината на Средна Струма от края на III в.пр.Хр. до 168 г.пр.Хр. показва устойчивост и укрепване на създадените през втората половина на IV в.пр.Хр. градове. Техните политически конституции се основават на принципите на демокрацията. Хераклея Синтика, Филипополис, Ортополис, Тристолос, Гареск и Александрополис изпълняват успешно ролята си на администратори и данъкоплатци в долината на Средна Струма. Въпреки трудностите, свързани с опазването на северната граница на Македонското царство и заселването на многобройно население с различен етнически произход, в края на периода градовете в региона са политически и икономически устойчиви. Вероятно поради доминацията на Хераклея Синтика от края на III в.пр.Хр. до 168 г.пр.Хр. не се създават федерации. Историческите извори и епиграфските паметници показват приемственост между предримските и римските институции в македонските градове . По време на римското завоевание Македония вече е разделена на административни региони, градове и селски общности, ползващи се с вътрешна автономия .

Съгласно решенията от Амфиполис, взети през пролетта на 167 г.пр.Хр. Хераклея Синтика, Тристолос, Ортополис, Филипополис и Гареск вероятно се ползват със статут на *civitates stipendiariae*. Свободен статут получават само “свободните скотусеи” (*Scotusaei liberi*).

Най-ценната привилегия на градовете и в двата режима е запазването на техните закони и политически традиции. Градовете в долината на Средна Струма, или поне поголемите от тях, запазват своите органи на управление – магистрати, буле, еклесия (*εκκλησία*).

Характерен елемент в политиката на римския сенат е подкрепата му към аристократическите партии в бившите македонски полиси. Можем да приемем, че градските общности в долината на Средна Струма, по аналогия със ситуацията с

останалата част на Македония, се управляват от приятелски настроена към Рим олигархия . Преминаването от демокрация към олигархия има своите политически и социални резултати. Демосът в Хераклея Синтика, Тристолос, Ортополис, Филипополис и Гареск е лишен от възможността да упражнява пълноценни политически права и контрол в своите градове. Олигархията получава контрол не само над законодателството, но и над изпълнителната и съдебна власт.

През римската републиканска епоха тази политика води до намаляването на значението на еклесията в градовете в провинция Македония. Връзката между провинциалните управители и градските управи не може да бъде прецизно определена. Вероятно управителят е имал право да се намесва в администрацията на *civitates stipendiariae*. Вероятно всеки град съгласува големите разходи на публични средства със съответния провинциален управител.

Магистратурите в римския свят, към който принадлежи и долината на Средна Струма от 168 г.пр.Хр., както и долината на Средна Места от 45 г.сл.Хр., са желани в разглеждания период. Икономическите условия са благоприятни и стабилната политическа ситуация дават възможност за кариера и социално-икономически привилегии.

Римските граждани, живеещи на територията на Средна Струма, подобно на своите съграждани в останалите части на провинцията обикновено се обединяват в сдружение или асоциация. Те стоят настрана от политическия живот на градовете, като не заемат магистратски длъжности и не поемат доброволни обществени дейности (литургия). Обикновено римските граждани са извън юрисдикцията на местните градски съдилища.

Емпорийната търговия е процес, чрез който е регулиран обмен между местни и чуждестранни търговци. Тази търговия е жизненоважна за долините на Средна Струма и Средна Места, защото свързва градските центрове от Синтика, Орбелия и Медика с рудодобива и природните ресурси на беси, бризи, дигери, дии, диобеси, дрои и карбилеси. Монетната циркулация и материалната култура в районите на Враня – Катунци – Горно Спанчово и Бельово предполагат наличие на емпориони в техните региони. Огромният брой монети (над 10 000 екземпляра), произхождащи от обекта в м. Чепрашлъко при град Кочериново предполагат съществуването на емпорион , който е обслужвал контактите между Пауталия и Хераклея Синтика.

Периода от III в.пр.Хр. до средата на I в.сл.Хр. е изключително динамичен за населението, което живее в долината на Средна Струма. През втората на IV в.пр.Хр. местните тракийски племена синти и меди губят своята независимост. В периода от края на III в.пр.Хр. до 168 г.пр.Хр. между Римската република и елинистическите държави се започва първата фаза от борбата за контрол над Балканския полуостров. Долината на Средна Струма, макар и периферна, е част от арената на бойните действия. В същото време, в резултат на целенасочената политика на Македония, а по-късно и на Рим, настъпват дълбоки промени в демографската, икономическа и социална структура. Урбанизацията и развитието на градски живот водят до изчезването на старата племенна структура. Основаването и развитието на градски центрове, активният, но и устойчив политически и икономически живот показват, че местните общности се възползват успешно от стратегическото си разположение и местни ресурси. Превръщането на Македония във вътрешна провинция и изтеглянето на римските легиони на север намалява стратегическото значение на долината на Средна Струма. Въпреки варварските нашествия от средата и втората половина на III век, градските центрове се запазват, като политическият и икономически живот остават устойчиви.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Каталог на епиграфските паметници; Каталог на надгробните паметници; Каталог на античните обекти в долините на Средна Струма и Средна Места; Монетен Каталог.

Тук са включени почетни надписи; почетни надписи, свързани с дарения; посветителни надписи за строеж; императорски писма; амфорни печати и печати върху теракота и питоси, както и надгробни надписи, които произхождат основно от долината на Средна Струма. В каталога са включени и латински надписи, които са свързани с лица от долината на Средна Струма.

Според оцелелите до днес епиграфски паметници основни институции в управлението на градовете в долината на Средна Струма са народното събрание ($\delta\mu\omicron\zeta$) и съветът на града ($\beta\omicron\upsilon\lambda\eta$). Прави впечатление вторичната позиция на народното събрание. Ролята на народа е ограничена до одобряването на решенията взети от съвета на града. Двете институции са споменати едновременно или по единично в различните надписи. В дарението на Флавиана Филократия и почетния надпис на Тибериан

Посидоний се говори за народно събрание и градски съвет, като последния е характеризирани с термина *могъщ*. Булето е засвидетелствано в императорското писмо на Антонин Пий. Като институция народното събрание е отбелязано и в надписа от Нейне от 77/78 г. във връзка с взето решение за строеж на храм на Изида и Серапис. Членовете на съвета на Хераклея Синтика – (*decuriones = βουλή / βουλευταί*) са споменати в писмото на император Галерий.

Изпълнителната власт в градовете с гръцко устройство се осъществява от колегията на архонтите или колегията на политарсите. С термина архонти е спомената колегията на магистратите от Паройкополис/Партикополис в писмото – отговор на Антонин Пий. Терминът архонт присъства и на новооткрит бронзов надпис от градската територия на Хераклея Синтика. Надписът представлява официална маркировка с цел удостоверяване и датиране на бронзовата тежест (?): Ἀρχοντ|εύοντος | Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) Κουτ|ος Φιλίπ|που./“(Направено) през архонтството на Марк Аврелий Котис, син на Филип”.

Надписът върху тази бронзовата тежест показва няколко характерни за долината на Средна Струма особености. Първо – запазването на наследените от елинизма институции. Второ - очевидно смесеният етнически произход на архонта – личното му име Котис е тракийско, а баща му е с историческото име Филип, популярно в областта заради македонския цар Филип II, основател на Хераклея Синтика. Освен това архонтът носи и римските императорски имена Марк Аврелий, които показват, че е получил римско гражданство с едикта на император Каракала (официално име: Марк Аврелий Антонин) от 212 г., с който се дават римски граждански права на всички свободни жители на Римската империя.

От надписа на император Галерий разбираме за броя на архонтите в Хераклея Синтика: четири (III viri = *πολιτάρχαι* или *ἄρχοντες*).

В епиграфски паметни от Паройкополис/Партикополис е регистрирана една римска институция, разпространена особено силно в източните провинции - *δεκαπρωτοί*. Декапротите се грижат за определянето и събирането на данъците в градовете и областите на отделните провинции. Както показва самото и име, тази колегия се е състояла очевидно от десет души, като най-вероятно те са се избирали за срок от една година от народното събрание на града.

В два надписа от долината на Средна Струма е засвидетелстван терминът герусия (γερουσία) – в Сандански и от Хераклея Синтика. Тази институция възниква през римската епоха и е свързана с поддържане на култа към императора.

В Паройкополис/Партикополис е регистрирана и институция синедрос (συνεδροζ). Възможно е с този термин да е заменен терминът буле. Друга възможност е това да е отделна комисия, формирана от членове на булето, но натоварена с конкретни задачи.

Като заключение можем да кажем, че запазените свидетелства от римската епоха в долината на Средна Струма показват съществуването на пълноценен градски живот: съществуват III viri (= πολιτάρχαι от ἄρχοντες) – главните магистрати на градовете, decuriones (= βουλή / βουλευταί) – членове на градския съвет, μνήμων - архивар, ἀργυροταμίαζ – ковчезник, γερουσία / γερουσιασταί – герусиаст, ἐπιμελητῆς τῆς γερουσίας – куратор на герусията, ἀγωνοθέτης – агонотет.

От края на III в. пр. Хр. до 168 г. пр. Хр. долината на Средна Струма е част от Македонското царство. Периодът от втората половина на II в. пр. Хр. до средата на I век по същество е ранно римско владичество за бившите македонските територии и Югозападна Тракия, тъй като това е времето на ранната история на римска провинция Македония (148 – 27 г. пр. н. е.). В този смисъл, не е оправдано този период да се отбелязва като елинистическа или късноелинистическа епоха за разглежданата област.

В същото време римската администрация продължава политическата и икономическа традиция на македонските царе в долината на Средна Струма. Свидетели сме на полисно самоуправление на вътрешните дела и миграционни движения на елинизирано население. По тази причина наблюдаваме по-скоро процеси на елинизация в погребалните традиции, отколкото на романизация.

През късната римска република в Хераклея Синтика и околността се разпространяват и нови надгробни паметници, обикновено без надписи, но с релефно поле, в което като централно изображение се представя венец или гирлянда.

Монетен каталог

В монетния каталог са включени няколко типа монети, циркулацията на които дава специфичен характер на паричното обръщение в долините на Средна Струма и Средна Места. В последните две години, за щастие и в археологически контекст при

разкопките на античен град Хераклея Синтика, бяха регистрирани монети на Филипи от типа „Виктория Августа/Три бойни знамена“ с контрамарка НРАК. Подобен тип монети бяха познати и досега в научната литература, но се свързваха с Хераклея Понтийска. В контекста на археологическите и нумизматични проучвания, можем със сигурност да свържем монетите с контрамарка НРАК с Хераклея Синтика, най-големият градски център в долина на Средна Струма. В каталога е включена и монета на император Тиберий от колективната находка при с. Ласкарево, която има същата контрамарка на реверса.

В каталога са включени и характерните за долината на Средна Струма оловни имитации на монети на Филипи от типа „Виктория Августа/Три бойни знамена“, широко разпространени в търговското средище близо до Кочериново и открити в археологически контекст при проучването на Хераклея Синтика. Тези монети са участвали в парично обръщение едновременно с оригиналните монети на Филипи през първата четвърт на I в.сл.Хр. Тези имитации вероятно са свързани с етническа група, която е запазила вътрешна автономия за дълъг период от време.

Последната монета от долината на Средна Струма е с легионерски контрамарки, мизийски тип С1. Легионерските контрамарки са поставяни върху износени монети за да потвърдят тяхната номинална стойност. Монети с мизийски тип легионерски контрамарки са разпространени основно в Дунавския лимес, предимно между военните лагери в Рациария и Нове. В конкретният случай регистрираме тяхното присъствие в района на Хераклея Синтика, която се намира в провинция Македония. Контрамаркираните монети дават информация за придвижването и разположението на римските военни части.

От монетната циркулация в долината на Средна Места са известни следните бронзови имитации. От района на с. Скребатно, община Гоце Делчев е известна една имитация на македонски монети на Антигон II Гонат от типа „Глава на Атина с коринтски шлем над./Пан издига трофей“. Бронзовите монети на Антигон II Гонат са широко разпространени в долината на Средна Места, което е и вероятната причина за конкретната имитация.

През целия I в.пр.Хр. се наблюдава забележително имитативно бронзово монетосечене, организирано в югозападните тракийски земи, граничещи с Македония. В повечето случаи тези монети не са произвеждани върху заготовки. Монетните печати

често се нанасят върху оригинални царски или автономни македонски бронзови емисии от края на III или II в. пр. Хр. Издателите на тези емисии не се съобразяват с размера, теглото или деноминацията на оригиналната монета. Имитиран е само един оригинал от времето на Филип V и Персей „Глава на речния бог Стримон с венец от тръстика над./ Тризъбец, украсен с панделки и два делфина, над.“. Зоната на разпространение на тези имитативни бронзови монети е долината на Средна Места. Макар и рядко, вероятно през Пирин, тези монети достигат и до долината на Средна Струма. Изследването на това мащабно бронзово имитативно монетосечене до този момент показва ползването на 41 лицеви и 78 реверсни реверсни печата.

Списък на публикациите по темата на дисертацията

1. Ivanov, S., Filipova, S. 2015. Numismatic Data from the Archaeological Excavations at Heraclea Sintica located on the Hill of Kozhuh, Petrich Municipality. – In: Heraclea Sintica: from Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC – 6th c. AD (Eds. L. Vagalinski, E. Nankov), Vol. 2, Sofia 2015, 168-227.
2. Petkov, V. Ivanov, S., Prokopov, I. 2017. Numismatic Collection of the Archaeological Museum – Sandanski. Bronze Greek, Macedonian, Roman Republican, Imperial and Provincial Coins of 4th c.BC until the Middle of the 1st c.AD. – In: Sandanski and its territory during Prehistory, Antiquity and Middle Ages. Current trends in archaeological research. Proceedings of an International Conference at Sandanski, September 17-20, 2015. Edited by Emil Nankov, 344-355.
3. Ivanov, S. 2017. Valley of rivers Strymon and Nestos during the Antiquity: History, Archaeology and Numismatics. – In: Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria. Vol.VI: NUMISMATIC COLLECTIONS OF THE MUSEUMS AT SANDANSKI (ancient Medius-Particopolis), PETRICH (ancient Heraclea Sintica/Strimonica) AND GOTSE DELCHEV (ancient Nikopolis ad Nestum). GREEK, THRACIAN, MACEDONIAN, ROMAN REPUBLICAN, IMPERIAL AND ROMAN PROVINCIAL COINS FROM THE 6TH CENTURY BC TO 5TH CENTURY AD. Sofia, 8-24.
4. Ivanov, S. 2017. Catalogue The Numismatic collection of Archaeological Museum at town of Sandanski. Period 4-1 c.BC. – In: Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria. Vol.VI: NUMISMATIC COLLECTIONS OF THE MUSEUMS AT SANDANSKI (ancient Medius-Particopolis), PETRICH (ancient Heraclea Sintica/Strimonica) AND GOTSE DELCHEV (ancient Nikopolis ad Nestum). GREEK, THRACIAN, MACEDONIAN, ROMAN REPUBLICAN, IMPERIAL AND ROMAN PROVINCIAL COINS FROM THE 6TH CENTURY BC TO 5TH CENTURY AD. Sofia, 88-92.
5. Ivanov, S. 2017. Catalogue The Numismatic collection of History Museum at town of Petrich. Period 4-1 c.BC. – In: Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria.

Vol.VI: NUMISMATIC COLLECTIONS OF THE MUSEUMS AT SANDANSKI (ancient Medius-Particopolis), PETRICH (ancient Heraclea Sintica/Strimonica) AND GOTSE DELCHEV (ancient Nikopolis ad Nestum). GREEK, THRACIAN, MACEDONIAN, ROMAN REPUBLICAN, IMPERIAL AND ROMAN PROVINCIAL COINS FROM THE 6TH CENTURY BC TO 5TH CENTURY AD. Sofia, 154-162.

6. Иванов, С. 2018. Контрамаркираните монети в монетната циркулация по долината на Средна Струма през I век. (под печат)
7. Иванов, С. 2018. Бронзови монети с контрамарка НРАК в монетната циркулация по долината на Средна Струма през I век. (под печат)
8. Иванов, С. 2018. Долината на Средна Струма в контекста на римската провинциална политика от средата на II в.пр.Хр. до средата на I в.сл.Хр.(под печат)

Справка за научни приноси

- Открити, събрани, проверени и съпоставени са всички литературни и епиграфски данни, имащи отношение към социално-икономическата характеристика на населението в долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр.Хр. до средата на I в. сл.Хр.
- Анализ, интерпретация и съпоставяне на античните извори, епиграфските паметници и резултатите от археологическите проучвания за административното деление, гражданска структура и организация през епохата на елинизма. Специално внимание е отделено на законите, функционирането на народните събрания и съвети в населените места, избора и правомощията на магистратите в долината на Средна Струма.
- Анализ, интерпретация и съпоставяне на античните извори, епиграфските паметници и резултатите от археологическите проучвания за елинизацията и урбанизацията в долината на Средна Струма от края на III в. пр.Хр. до средата на I в. сл.Хр.
- Разгледани са както единичните, така и колективните находки от бронзови и сребърни монети, съхранявани в българските музеи, включително нумизматичните комплекси от археологическите разкопки в долините на Средна Струма и Средна Места.
- Анализ и интерпретация на монетната циркулация в долините на Средна Струма и Средна Места от края на III в. пр.Хр. до средата на I в. сл.Хр.
- Анализирани са имитативните бронзови монетосечения в контекста на демографските промени и социално-икономическия живот в долините на Средна Струма и Средна Места от втората половина на II в. пр.Хр. до средата на I в. сл.Хр.
- Представяне, анализ и интерпретиране на монети с легионерски контрамарки и контрамарки НРАК на античния град Хераклея Синтика.